

Àrea de Dret Civil
Universitat de Girona (Coord.)

El nou Dret successori del Codi Civil de Catalunya

Materials de les Quinzenes
Jornades de Dret català a Tossa

25 i 26 de setembre de 2008

El nou Dret successori del Codi Civil de Catalunya
(Materials de les Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa)

EL NOU DRET SUCCESSORI DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

**MATERIALS DE LES QUINZENES JORNADES
DE DRET CATALÀ A TOSSA**

25 i 26 de setembre de 2008

**ÀREA DE DRET CIVIL
UNIVERSITAT DE GIRONA
(Coord.)**

 **Documenta
Universitaria**
www.documentauniversitaria.com

Girona 2009

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

El nou Dret successori del Codi Civil de Catalunya: Materials de les Quinzenes Jornades de Dret Català a Tossa / Àrea de Dret Civil Universitat de Girona (coord.). -- Girona : Documenta Universitaria, 2009. -- 616p. ; 23,5cm
ISBN 978-84-92707-09-6

I. Universitat de Girona. Àrea de Dret Civil II. Jornades de dret català (15es : 2008 : Tossa de Mar)
1. Herències i successions (Dret català) -- Congressos

CIP 347.65(467.1)(063) NOU

Reservats tots els drets. El contingut d'aquesta obra està protegit per la Llei, que estableix penes de presó i/o multes, a més de les corresponents indemnitzacions per danys i perjudicis per a aquells que reproduïssin, plagiessin, distribuïssin o comunicuessin públicament, en la seva totalitat o en part, una obra literària, artística o científica, o la seva transformació, interpretació o execució artística fixada en qualsevol mena de suport o comunicada a través de qualsevol mitjà, sense la preceptiva autorització.

© els autors

©Àrea de Dret Civil de la Universitat de Girona

©DOCUMENTA UNIVERSITARIA ®

www.documentauniversitaria.com

info@documentauniversitaria.com

Primera edició

ISBN: 978-84-92707-09-6

Imprès a Catalunya

Girona, agost de 2009

Les Quinzenes Jornades han estat organitzades per l'Àrea de Dret Civil de la Universitat de Girona, en col·laboració amb l'Ajuntament de Tossa de Mar i el suport de:

Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia

Universitat de Girona

Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

Deganat autonòmic dels Registradors de la Propietat i Mercantils de Catalunya

Col·legi de Notaris de Catalunya

Facultat de Dret UAB (Deganat)

Facultat de Dret UdG (Deganat)

Facultat de Dret UPF (Deganat)

Col·legi d'Advocats de Barcelona

Col·legi d'Advocats de Girona

Col·legi d'Advocats de Terrassa

Diputació de Girona

ÍNDIX

PRIMERA PONÈNCIA LA CODIFICACIÓ DEL DRET DE SUCCESSIONS

- Tradicció heretada i innovació en el nou llibre quart del Codi civil de Catalunya 15
Josep Ferrer i Riba
- ¿Qué reformas cabe esperar en el Derecho de sucesiones del Código civil? (Un ejercicio de prospectiva) 33
Jesús Delgado Echeverría
- Llei aplicable a la successió: fenòmens migratoris i llei personal del causant 49
Emilio González Bou

SEGONA PONÈNCIA SUCCESSIÓ TESTAMENTÀRIA

- El testamento en el nuevo libro IV del Código civil de Cataluña 77
José Miguel Mezquita García-Granero
- La marmessoria 113
Josep-Delfí Guàrdia i Canela
- La ineficàcia dels actes i disposicions d'última voluntat 129
Joan Marsal Guillaumet

TERCERA PONÈNCIA LA SUCCESSIÓ CONTRACTUAL

- La successió contractual en el nou llibre IV del Codi civil de Catalunya 151
Ramon Pratdesaba i Ricart
- La successió en l'empresa familiar 181
Fernando Cerdà Albero

QUARTA PONÈNCIA
LA SUCCESSION INTESADA I LES ATRIBUCIONS LEGALS

La sucesión intestada incorporada al Código civil de Cataluña
(principios-innovaciones) 209
M^a del Carmen Gete-Alonso Calera

Relacions familiars i atribucions successòries legals.
Llegítima i quarta vidual al llibre IV del Codi civil de Catalunya..... 263
Albert Lamarca i Marquès

CINQUENA PONÈNCIA
ADQUISICIÓ DE L'HERENCIA

L'acceptació i la repudiació. El règim d'adquisició de l'herència..... 309
Anna Casanovas Mussons

Comunidad hereditaria y partición 325
José Luis Valle Muñoz

COMUNICACIONES

COMUNICACIONES A LA PRIMERA PONÈNCIA

La Influencia del Derecho Sucesorio Catalán en la Revisión
Puertorriqueña 375
Gerardo J. Bosques Hernández

COMUNICACIONES A LA TERCERA PONÈNCIA

Los pactos sucesorios vinculados a la transmisión de la empresa
familiar desde la perspectiva del Derecho interregional..... 403
Beatriz Añoveros Terradas

La sucesión contractual en la Compilación de Derecho Civil
de las Illes Balears. Factores determinantes de su renacimiento:
*la ley balear 22/2006, de 19 de diciembre, de reforma del impuesto
sobre sucesiones y donaciones; y los Protocolos Familiares* 421
María Pilar Ferrer Vanrell

Las disposiciones generales sobre pactos sucesorios en el Libro IV del Código Civil de Cataluña: apertura, innovación y alguna perplejidad 465

Mª Paz García Rubio, Margarita Herrero Oviedo

Algunas reflexiones sobre la causa en los pactos sucesorios en el nuevo Libro IV del Codi Civil de Catalunya..... 485

Núria Ginés Castellet

Pactos sucesorios y empresa ¿familiar? 499

Belén Trigo García

COMUNICACIONS A LA QUARTA PONÈNCIA

La sucesión forzosa en el Libro Cuarto: Incertidumbres en torno a su fundamento 515

Rebeca Carpi Martín

El ejercicio del derecho de legítima en la sucesión intestada en el Derecho civil de Cataluña 529

Neus Cortada

COMUNICACIONS A LA CINQUENA PONÈNCIA

L'acció de petició d'herència en el Llibre IV CCCat..... 547

Lídia Arnau Raventós

La regulación del heredero distribuidor en la compilación de derecho civil balear de 1990..... 561

Francesca Llodrà Grimalt

La col·lació al Llibre quart del Codi civil de Catalunya (Breus notes i aproximació crítica als articles 464-17 a 464-20)..... 601

Isabel Viola Demestre

LA SUCCESSION CONTRACTUAL EN EL NOU LLIBRE IV DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

RAMON PRATDESABA I RICART

ADVOCAT

SUMARI: I. EL DRET ROMÀ, EL DRET ALEMANY, LA COMPILACIÓ I RAMON M. ROCA SASTRE. II. EL CODI DE SUCCESSIONS. III. EL PROTOCOL FAMILIAR I LA NECESSITAT DE REGULAR LA SUCCESSION CONTRACTUAL. IV. EL LLIBRE IV DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA. 1. Necessitat de la reforma. 2. El contingut de la Llei. Comentaris. V. BIBLIOGRAFIA.

Tot i la importància de les reformes que significa per al dret de successions català l'aprovació de la Llei 10/2008, de 10 de juliol —en vigor a partir de l'1 de gener de 2009—, del llibre IV del Codi civil de Catalunya, no hi ha dubte, i cito el preàmbul de la Llei, que «el règim dels pactes successoris és [...] la innovació de més volada que presenta el Llibre IV respecte a l'anterior Codi de Successions».

Abans de comentar com queda el règim de la successió contractual després de l'aprovació de l'esmentada Llei 10/2008, em sembla necessari, per tal de fer més entenedora la regulació actual de la successió contractual, fer una referència a la seva evolució històrica.

I. EL DRET ROMÀ, EL DRET ALEMANY, LA COMPILACIÓ I RAMON M. ROCA SASTRE

Tal com ha estat assenyalat per la doctrina, el dret romà —base del dret català— no admetia que la successió pogués regir-se per pactes, atès que repugnava als seus principis qualsevol limitació de la llibertat de testar. Amb anterioritat a la Compilació de 1960, aquesta dificultat dogmàtica va salvar-se admetent l'heretament com una donació universal que s'acceptava sempre que no exclogués la llibertat de testar del donant. Aquesta solució jurídica, potser una mica forçada, va sorgir de la necessitat de resoldre d'una manera eficaç l'assumpte que constitueix el rerefons d'aquesta matèria: la planificació i l'assegurament de la transmissió intergeneracional del patrimoni familiar. Efectivament, l'objectiu social de l'heretament és la conservació de la unitat del patrimoni familiar, «zelant la conservació de les cases principals».

En paraules de Joaquim de Camps (1953): «L'heretament és l'antídoto contra el fraccionament del bloc patrimonial familiar. Aquesta ha estat la preocupació major de tots els temps del nostre ordenament legal».

Per a aquest autor, la indivisió del patrimoni familiar constitueix el valor social mereixedor de la màxima protecció jurídica, i la funció del dret és la de materialitzar aquesta voluntat col·lectiva en les institucions corresponents.

Com ja hem assenyalat, abans de la Compilació, la regulació de l'heretament estava excessivament influïda per la difícil conciliació entre els principis romans i la necessitat de les famílies de pactar el seu futur patrimonial i personal. Devem a la influència de Ramon M. Roca Sastre la incorporació a l'Avantprojecte de 1955 i a la Compilació de 1960 de diverses institucions importades del dret alemany: l'afecció legitimària, en seu de protecció del dret de llegítima, la regulació detallada del fideïcomís, mentre aquest està pendent, i l'admissió i la regulació consegüent dels heretaments entesos com a successió contractual.

En l'àmbit d'aquest dret alemany, antecedent de la regulació actual, la primera figura a la qual hem de referir-nos, per tal d'anar-nos acostant a l'heretament, és el testament mancomunat: segons aquest, diverses persones atorguen testament en comú mitjançant un mateix instrument públic. Aquest negoci troba els seus antecedents a l'última edat mitjana i està vinculat a l'adjudicació recíproca entre els cònjuges del patrimoni compartit. Inicialment, comportà l'atorgament de diversos testaments en un sol acte, però que eren revocables per cadascun dels atorgants; la institució va evolucionar cap a una vinculació i interdependència entre les diverses manifestacions de voluntat que l'acostà als contractes successoris.

El nostre dret, al contrari, es caracteritza pel caràcter personalíssim de l'acte de testar, caràcter que, si bé no estava expressat en la Compilació sinó per les seves excepcions, sí que va ser regulat pel Codi de successions en els seus articles 101, 102, 105 i 106. En l'esquema del Codi l'herència i la personalitat del causant són dos aspectes inseparables de la successió. Aquest caràcter personalíssim té diversos aspectes —a la pràctica, molts notaris fan sortir de la sala on es firma el testament tota persona que no sigui l'atorgant— i sembla incompatible amb el testament mancomunat, però s'escau anticipar que al final de l'apartat IV del seu preàmbul, el llibre IV del Codi civil de Catalunya diu que «...si el testador no ho dispensa, la revocació unilateral d'una disposició preventiva s'ha de notificar als altres atorgants del pacte, com a requisit d'eficàcia (art. 432-21, 2n.). Aquest tret permet conferir als pactes successoris, si es dissenyen adequadament, la funcionalitat pròpia del testament mancomunat».

Així doncs, considerant aquesta part del preàmbul del llibre IV, sembla que la reforma objecte d'aquestes Jornades ha obert la porta en el nostre dret, ni que sigui de manera indirecta, al testament mancomunat. De fet, va haver-hi un avantprojecte de Codi de successions que pretenia introduir-lo i que es va deixar estar per ser massa «innovador».

Reprement el fil del dret alemany, diré ara que aquest testament mancomunat es diferenciava dels contractes successoris pel fet que en el primer la revocació unilateral no estava completament exclosa com a principi, la qual cosa sostreu la figura de l'àmbit contractual. A partir del segle XIX, aquests contractes successoris sí que van ser admesos com a acords contractuals relatius a la futura transmissió de l'herència. Durant el procés de codificació alemany els contractes successoris van ser definitivament admesos, i l'únic punt de discussió va ser si havien de permetre's només entre els cònjuges, com en el testament mancomunat, o ampliar-se a més persones. Finalment, va acceptar-se no limitar aquesta possibilitat als cònjuges, però sí restringir-ne el contingut a la institució d'hereu, llegats i disposicions modals. Darrere d'aquesta solució —i aquest aspecte entra en contacte directe amb el nostre dret— hi havia la necessitat de regular la successió sense dividir les finques agrícoles per assegurar-ne la continuïtat, i s'establia un sistema de compensacions per als no instituïts hereus. Els pactes tenien caràcter vinculant i, per tant, eren irrevocables. Per això, en el dret alemany, el contracte successori és un vertader contracte que té com a conseqüència principal limitar la capacitat de testar del causant. No hi són possibles canvis unilaterals. Això sí, el causant podia disposar del seu patrimoni per a actes entre vius.

En el dret alemany actual, mitjançant els contractes successoris (Erbvertrag, estan regulats pels articles 2274 al 3302 del BGB) el testador pot establir disposicions successòries obligatòries que, en general, són irrevocables. En contrast amb el testament mancomunat, qualsevol persona pot atorgar els contractes successoris sempre que s'acompleixin els estrictes requisits formals, que es justifiquen per la importància jurídica del seu objecte i la seva vocació de causar efectes a llarg termini. Pel que fa al seu contingut, els contractes successoris poden contenir tant disposicions unilaterals de caràcter successori, que estaran regulades per les normes que regulen les successions, com també podran incloure acords, disposicions contractuals, que seran de compliment obligatori per a les parts. Per exemple: la designació d'hereus, legataris o la imposició de càrregues.

Atès que les clàusules de caràcter unilateral, d'acord amb els principis del dret successori, són revocables, és molt important que les parts estableixin d'una manera clara l'abast i relació de les disposicions testamentàries i contractuals. També, el paràgraf 2289 I 1 del BGB estableix que el

contracte successori revoca qualsevol testament anterior i que, degudament redactat, invalida també qualsevol testament posterior, ja que el testador resta definitivament i irrevocable vinculat pel contracte successori, que limita la seva capacitat futura de disposar mortis causa (2289 I 2). El contracte successori només podrà quedar sense efecte per l'acord entre les parts atorgants.

A més a més, els beneficiaris tenen reconeguda la possibilitat d'actuar en vida del testador contra aquells actes d'aquests que siguin contraris o posin en perill els seus drets. Així i tot, com ja hem dit, el testador conserva el dret de transmetre entre vius el seu patrimoni.

No voldria acabar aquest apartat relatiu a la concepció de la successió contractual en el dret alemany, com a inspiració del sistema de la Compilació, sense fer esment dels heretaments mancomunats. En el dret alemany, ambdues parts s'atorguen disposicions vinculants. No s'exigeix que hi hagi atribució mútua, però sí que es considera que les parts han disposat en consideració al que ha fet l'altra. En el dret català, trobem la figura molt semblant de l'heretament mutual (article 95.1 de la Compilació), però en el nostre cas només s'admetia entre cònjuges: «Cadascun dels cònjuges confereix a l'altre, amb caràcter irrevocable, la qualitat d'hereu contractual».

La seva regulació és, per remissió expressa, la dels heretaments simples, encara que podia modificar-se, o deixar-se sense efectes, si hi concorrien els requisits que la Llei exigia per a la modificació de les capitulacions.

Em sembla interessant haver fet en aquest moment aquesta breu referència al dret alemany actual perquè, com veurem, la regulació que el llibre IV fa de la successió contractual adopta definitivament, tot i les diferències, aquest model.

En el cas espanyol, contràriament a l'alemany, i reprenent el fil del seu dret històric, en el procés de codificació va adoptar-se una posició contrària, o si més no molt restrictiva sobre la possibilitat d'aquests pactes successoris. A tall d'exemple, signifiquen una restricció, limitació o impediment de la successió contractual els articles 1271, 658, 816, 991 del Codi civil. Al contrari, encara que posteriorment, la Compilació de 1960 i el seu Avantprojecte de 1955 —seguint l'empremta del dret alemany modern i amb voluntat d'afrontar el problema plantejat— sí que va admetre'ls com a novetat i van fer-ho com un dels tres fonaments successoris: testament, contracte o llei (vegeu l'article 63 i el 97.1, sens perjudici del que disposa l'article 97.2, tots ells de la Compilació).

Dit això, val a dir que la Compilació, si bé va innovar en tipificar el contracte successori, no va fer sinó fer un primer pas, i molts aspectes van quedar

pendents de regulació. El que sí que va fer és un pronunciament exprés sobre la incompatibilitat dels títols successoris que, si bé és relativament senzilla d'establir entre la intestada i la voluntària, presenta una dificultat major entre la successió testamentària i la contractual. En aquest punt la tesi majoritària està a favor de la incompatibilitat entre ambdós títols successoris —contracte i testament— sobre la base de la tipificació que la Compilació fa de l'heretament, per primera vegada, com a successió contractual i l'expansivitat del títol d'hereu establert en heretament, que té vocació d'universalitat.

La Compilació, a diferència del dret alemany, permet, en el seu article 64, que els pactes puguin contenir condicions, limitacions, etc. Aquesta amplitud ha de ser entesa com la possibilitat que en un mateix instrument hi concorrin disposicions, totes elles vàlides però de naturalesa diversa, i caldrà atènyer-se a cadascuna d'elles per tal d'establir la seva possibilitat de revocació. En el sistema de la Compilació, el principi general d'irrevocabilitat està matisat, és més o menys rígid, tot depenent de la intervenció d'altres persones. La vinculació és d'una tal naturalesa que facultava fins i tot la inscripció dels pactes successoris en el Registre de la Propietat a l'empara de l'article 80 del Reglament hipotecari. Pel que fa a la revocació, tampoc no era possible, tret de pacte en contrari, ni tan sols en el cas d'indignitat ni per voluntat de l'afavorit (art. 67 1r. de la Compilació).

Del sistema de la Compilació podem afegir:

- a) Tot i l'amplitud del contingut possible de l'heretament (vegeu l'article 64), el seu aspecte subjectiu queda restringit als cònjuges per raó del matrimoni (art. 63). Aquesta és una altra de les diferències amb el dret alemany.
- b) En tot cas, es tracta d'un contracte formal que només pot atorgar-se en capitulacions matrimonials (art. 63.1 de la Compilació).
- c) L'heretament comportava una limitació de la capacitat de disposar dels béns propis, encara que cal distingir entre els diferents tipus d'heretaments; així, en l'heretament simple l'heretant no podia disposar-ne a títol gratuït, però sí a títol oneros.
- d) En els heretaments cumulatiu, la capacitat de disposició, atès que hi havia transmissió de present, restava encara més restringida.
- e) L'hereu té sempre una acció d'anul·labilitat contra els actes de disposició en perjudici de l'heretament que pot exercir fins i tot en vida de l'heretant (art. 75).
- f) La Compilació considerava la possibilitat de modificació o revocació de l'heretament, sempre que ho possibilités un pacte exprés, o la

- lleï, o l'acord de tots els atorgants, i emprant en tot cas la forma que fou necessària per al seu atorgament.
- g) No considerava les causes d'impugnació dels pactes; la qual cosa comportava la intervenció supletòria del Codi civil espanyol sobre la base de l'article primer de la Compilació en la seva redacció anterior al 1984.

Aquest primer apartat, relatiu a la Compilació de 1960 i els seus antecedents, no pot acabar-se sense reprendre el fil que seguïem al principi en parlar de la necessitat social que aquestes figures jurídiques resolien: mantenir més enllà de la pròpia mort el patrimoni familiar sense divisions i en mans de la família. Aquesta voluntat de continuïtat i no divisió s'emmarcava en un tipus de família àmplia en la qual es donava la convivència de diferents generacions i en la qual prevalien principis molt allunyats de l'individualisme i la visió de curta volada d'avui. També l'entorn socioeconòmic era molt diferent i l'economia tenia una base principalment agrària. En aquest context, se'ns fa entenedor el pacte d'unitat econòmica familiar en virtut del qual l'heretant, l'hereu i els seus respectius cònjuges i fills contreuen l'obligació d'ajuntar els seus esforços, sota la direcció i lliure administració del primer, d'aportar a la comunitat familiar tots els seus ingressos i les rendes dels seus propis béns per atendre les necessitats dels seus membres i de «la casa». Mort l'heretant, l'hereu quedava subrogat en el seu lloc amb facultats i obligacions idèntiques (vegeu el text complet de l'article 71 de la Compilació). En aquest mateix context, l'anomenat usdefruit de regència (art. 70). El pacte d'unitat econòmica familiar és una autèntica norma que es presumeix en els heretaments a favor dels contraents, els més freqüents, i la seva vulneració té conseqüències legals per als seus infractors, però és també un principi que dóna sentit a tot el conjunt.

Per tant, la Compilació tipificà per primer cop la successió contractual com a fonament successori, però restringida a l'àmbit estrictament familiar i sota el principi de la unitat econòmica familiar. I tot això en un entorn econòmic de base principalment agrícola i sota un model familiar basat en la convivència en una mateixa «casa» de diverses generacions governades per la més antiga.

II. EL CODI DE SUCCESSIONS

La Llei 40/1991, de 30 de desembre de 1991, reguladora de les successions i que ha estat substituïda el primer de gener de 2009 amb l'entrada en vigor del llibre IV del Codi civil de Catalunya, va significar una reforma

important i l'actualització del règim successori català. Tot i que el règim dels heretaments va ser objecte de certes reformes —la més important va ser establir com a simplement voluntari el pacte d'unitat econòmica familiar; també va establir que l'heretament podia atorgar-se a favor d'un, més d'un o de tots els fills, o va possibilitar que l'heretament mutual pogués pactar-se amb caràcter preventiu—, el cert és que el legislador no va voler en aquell moment afrontar una reforma en profunditat d'una institució que ja aleshores estava pràcticament en desús, en haver deixat de ser útil per resoldre els problemes per als quals havia estat pensada. Efectivament, modificada la base socioeconòmica quan la societat industrial va substituir l'agrícola i alterades fins a fer-les irreconeixibles les estructures bàsiques de les relacions familiars, fallaven les bases per a la seva aplicació; no hi havia casos que els advocats poguéssim resoldre amb aquestes eines.

En aquest context, la vigència del Codi de successions ha significat per als heretaments un llarg període d'estancament que ara mira de trencar el llibre IV del Codi civil de Catalunya.

Nogensmenys, cal dir que el Codi de successions dedica als heretaments 34 articles (67 al 100) i que aporta una important novetat sistemàtica en regular els heretaments en seu de successions, quan en la Compilació es regulaven en el llibre primer «De la família».

En aquesta matèria, el CS té els principals trets característics següents:

Primer. El pacte d'unitat econòmica familiar —que estava en la base del sistema anterior— esdevé simplement voluntari en virtut d'una redacció que per la seva contundència reproduceix (art. 75 CS): «Els heretaments a favor dels contraents no obliguen l'hereu i l'heretant, ni les seves respectives famílies, a compartir una sola llar ni a constituir una comunitat familiar. Això no obstant, poden ser atorgats sota pacte d'unitat econòmica familiar...».

Segon. L'heretament, en especial el preventiu, pot establir-se a favor d'un, més d'un o de tots els fills.

Tercer. Es fa possible que l'heretament mutual sigui pactat amb caràcter preventiu. Aquest plantejament permet que els esposos puguin disposar conjuntament, en un sol acte i en un sol document, dels seus béns amb caràcter revocable, o no, a decisió seva.

Quart. Per primer cop, s'estableix un rang dels fonaments successoris en el qual la successió contractual ocupa el primer lloc (art. 3.2 i 3.3 del CS). Tot i això, com assenyala Joan Marsal, el CS evita l'expressió successió contractual en referir-se a l'heretament en genèric, atès que aquest caràcter contractual es dona només en aquells casos en els quals hi ha la

concurrència de dues o més voluntats; és a dir, els heretaments «a favor dels contraents» i els «mutuals».

Dit això, els heretaments sota el CS queden configurats de la manera següent:

- a) És un negoci formal: l'heretament és una institució contractual d'hereu que només pot atorgar-se en capítols matrimonials (art. 67-1 del CS en relació amb el 15.1 del Codi de família).
- b) No és un negoci *mortis causa* i no necessita que mori l'heretant per causar efectes, atès que l'heretament té valor negocial des del seu atorgament perquè limita la facultat de disposar a títol lucratiu de l'heretant.
- c) No pot parlar-se en tot cas de «successió contractual» atès que, com ja he dit, aquest caràcter contractual es dona només en aquells casos en els quals hi ha la concurrència de dues o més voluntats; és a dir, els heretaments «a favor dels contraents» i els «mutuals».
- d) És un negoci jurídic irrevocable, amb excepcions.
- e) L'heretant no pot disposar a títol lucratiu dels seus béns no exclosos de l'heretament.
- f) L'heretant pot ordenar la seva successió, però sense contradir l'heretament.
- g) La capacitat exigida als atorgants no és uniforme i dependrà del contingut de les seves disposicions.
- h) Classes:
 - Heretaments a favor d'un o d'ambdós contraents
 - Heretaments atorgats a favor dels fills dels contraents
 - Heretaments que s'atorguen recíprocament els esposos

III. EL PROTOCOL FAMILIAR I LA NECESSITAT DE REGULAR LA SUCCESSION CONTRACTUAL

El fet que els heretaments, tot i la seva tradició i les reformes que s'hi han fet per tal d'adaptar-los a les noves necessitats, hagin caigut en desús és perquè no eren un instrument adequat per resoldre el problema del trànsit intergeneracional del patrimoni familiar en les societats modernes. En canvi, perviu en la societat catalana actual (que és, en definitiva, sobre la que tractem) la voluntat de transmetre ja en vida del futur causant el

seu patrimoni als seus descendents, patrimoni que avui està organitzat empresarialment, per tal d'assegurar-ne la continuïtat; però és també ben cert que ha sorgit la necessitat de regular aspectes nous i en un context familiar completament diferent del de fa només trenta anys.

Tot i aquesta necessitat social de regular la successió de l'empresa familiar, que ens sembla tan evident, el cert és que no ha estat regulada com a tal i ha donat lloc al sorgiment d'un instrument a-legal: el protocol familiar.

En aquest sentit, com assenyala Joan Egea amb molt d'encert (tot fent referència al RD 171/2007, pel qual es regula la publicitat dels protocols familiars): «...*Sorprende que sea la primera vez que un texto normativo del ordenamiento jurídico español hace una mínima regulación y esboza su contenido, aunque sólo sea a propósito [...] de publicar en el Registro Mercantil los protocolos que recogen los acuerdos que han alcanzado los miembros de la familia entre ellos, o con terceros...*».

I més endavant, tot cercant els motius d'aquesta inactivitat legislativa, assenyala «...*que la causa de ello es, simplemente, que la realidad socioeconómica del país en el momento de la aprobación del Código Civil, el año 1889, era muy diferente a la actual, o, en otras palabras, que cuando el Código Civil español fue redactado nadie pensaba en la empresa familiar de la sociedad industrializada*».

Si tenim en compte la importància de les empreses familiars i la dificultat i necessitat d'assegurar-ne la transmissió i continuïtat i la inadequació dels instruments jurídics existents, aquest buit legal costa de comprendre. Però com que la necessitat hi és, els advocats hem optat per un instrument que s'ha revelat com a utilíssim: el protocol familiar.

Es tracta d'un document, el protocol familiar, que mira de facilitar el desenvolupament en harmonia de dos nivells d'interessos no sempre coincidents: el de la família i el de l'activitat empresarial. No tots els seus pactes comporten una vinculació jurídica estricta, sinó que alguns d'ells serveixen per identificar «l'ideari» o «la filosofia» d'aquella empresa familiar concreta.

Dit això, cal assenyalar que ens trobem en la situació que la manca de regulació i de previsió sobre una necessitat social tan evident pot provocar casos com ara que la legislació existent (i la manca d'una regulació específica) sigui no sols insuficient i no apta per donar solucions, sinó que pugui plantejar problemes de validesa d'algunes de les clàusules del protocol familiar. Així, per exemple, el Codi civil espanyol només permet que la designació d'hereu es faci en testament, per la qual cosa seria nul·la la designació feta en un altre instrument (pacte successori), i, en canvi, caldria l'atorgament d'un testament que, recordem-ho, és essencialment

revocable. No oblidem la prohibició expressa que fa dels pactes successoris l'article 1271.2 del Codi civil.

El mateix autor fa també referència a alguns problemes del mateix estil que es plantegen fora de l'àmbit estrictament successori. Així, en seu del dret de família, el fet que el règim econòmic matrimonial comú sigui el de guanys pot causar, en morir un dels cònjuges i haver de dissoldre's i liquidar-se la societat de guanys, la dissolució i liquidació de l'empresa familiar. Aquest fet ha provocat en els territoris de dret comú «...un fuerte aumento del otorgamiento de capitulaciones matrimoniales», suposem que, en molts casos, com a complement dels protocols familiars.

En aquest sentit, segons dades d'Albert Lamarca Marqués esmentades pel mateix autor, l'any 1990 van autoritzar-se a tot Espanya 24.432 escriptures de capitulacions i l'any 2003, 78.710 escriptures. Curiosament, per aquesta via indirecta, moltes persones sotmeses al règim comú estan adoptant el de separació de béns ja que, en paraules del mateix Joan Egea, «...es un régimen que excluye la participación del cónyuge ajeno a la familia [...] y mitiga las consecuencias de una hipotética crisis matrimonial». Aquest fet sembla donar la raó, si més no en aquesta matèria, a Joaquim de Camps, que en el seu Modernitat del Dret Civil Català defensa que la modernitat de les institucions catalanes fa que altres ordenaments (bàsicament es refereix al Codi civil) vagin adoptant els seus principis i solucions.

És per això que els protocols acostumen a redactar-se com un document marc que necessita que les parts atorguin posteriorment diversos negocis jurídics coherents amb el protocol i dels quals el protocol és l'eix vertebrador.

El mateix Joan Egea, en el seu mateix treball, diu que «...*en efecto, el protocolo es un instrumento muy útil para garantizar el mantenimiento del control de la empresa dentro del círculo familiar, pero hay que tener en cuenta que es, a su vez, un documento jurídicamente incompleto, que necesita un desarrollo posterior: testamento, capitulaciones matrimoniales, o la estipulación de determinados pactos para sociales*».

I continua: «*Se ha llegado a decir que el recurso a los protocolos surge de la clara insuficiencia del testamento para regular la sucesión de la empresa, ya que, dado su carácter esencialmente revocable, no otorga ninguna clase de seguridad a las personas que están llamadas a suceder al empresario individual*».

A partir d'aquestes dificultats, diversos autors han plantejat la necessitat d'ampliar el paper dels pactes successoris de la manera que, si més no prima facie, sembla que fa el llibre IV del Codi civil de Catalunya ja en vigor.

Seguint el fil d'aquest autor, centra la seva crítica de la legislació civil catalana —en aquell moment encara el Codi de successions— en el fet de la poca utilitat dels heretaments, aleshores necessàriament vinculats al matrimoni i, en conseqüència, a la forma capitular.

IV. EL LLIBRE IV DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

1. Necessitat de la reforma

Tal com ja hem anticipat, el Codi de successions —que ha estat vigent divuit anys— va reformar els heretaments, tot millorant-ne els aspectes tècnics que ja hem destacat anteriorment, per exemple introduint l'expressió «successió contractual d'hereu» (art. 67), encara que la successió contractual no figura expressament designada en l'article 3 com a un dels tres fonaments successoris. Va ser una reforma tímida que en realitat no va afrontar el problema real de la institució: la seva pèrdua d'utilitat. El mateix llibre IV en el seu preàmbul diu que «malgrat la importància històrica dels heretaments, llur regulació, ancorada en una realitat socioeconòmica i una concepció de les relacions familiars pròpies d'una altra època, resultava més útil per a interpretar capítols matrimonials antics que com a instrument de planificació successòria».

L'exposició de motius del Projecte que inicialment va presentar-se al Parlament era encara més dura en qualificar-la «...d'absolutament inservible per a la planificació patrimonial successòria d'avui dia».

Per tal de superar aquesta situació, la Llei ha adoptat l'única solució possible: ampliar les possibilitats per tal de convertir la successió contractual en un instrument útil de planificació successòria i, més concretament, encabir-hi els protocols familiars. Tot i això, crida l'atenció que ni la Llei ni el seu preàmbul parlin de manera expressa de «protocol familiar» i que només ho faci de manera indirecta l'article 431-8 en referir-se a la publicitat dels pactes successoris. Queda també clar en el nou llibre IV que pactes successoris i protocol familiar no són la mateixa cosa. En aquest sentit, l'article 431-7 diu que «l'escriptura de pactes successoris pot contenir també estipulacions pròpies d'un protocol familiar...».

Una vegada palesa la diferència, coincidirem amb Joan Egea que «...aquesta nova regulació presenta uns perfils que faciliten la interrelació dels pactes successoris amb el protocol familiar».

2. El contingut de la Llei. Comentaris

Comentarem ara les modificacions importants que incorpora la Llei i que sistematitzarem de la mateixa manera que ho fa aquesta.

Primer: Admissió expressa de la successió contractual

Com a primera gran novetat, el títol III porta com a títol «La successió contractual i les donacions per causa de mort». Per tant, el text legal esvaeix qualsevol dubte sobre l'existència en el dret civil català de la successió contractual. Una altra cosa és que l'article 411-13 primer estableix que «els fonaments de la vocació successòria són l'heretament, el testament i la Llei», amb la qual cosa diferencia, per tant, la successió contractual i l'heretament. Només el segon és fonament de la vocació successòria. A més a més, l'apartat tercer del mateix article és taxatiu en establir la preferència de l'heretament sobre el testament (art. 431-23: «L'heretament vàlid revoca el testament, el codicil, la memòria testamentària i la donació per causa de mort anteriors al seu atorgament, encara que hi siguin compatibles.»).

Això ens planteja d'entrada el problema d'interpretació següent: el capítol I del títol III porta per títol «Els pactes successoris» i el capítol II també del títol III porta per títol i regula «Els heretaments». Si els heretaments, com ja hem vist, constitueixen el fonament primer en jerarquia de la successió (411-13), hem d'entendre que els pactes successoris no són fonament successoris? La resposta és que, efectivament, no tots ho són, només els heretaments, atès que el concepte de pacte successoris és més ampli i pot incloure pactes d'atribució particular sobre béns concrets.

Així doncs, de la mateixa disposició sistemàtica de la Llei en resulten les categories següents:

- Els pactes successoris
- Els heretaments
- Els pactes successoris d'atribució particular
- Les donacions per causa de mort (capítol II)

I que només els heretaments són fonaments successoris (art. 411-13) i gaudeixen de preferència jeràrquica sobre la resta de fonaments (art. 431-23).

Aquesta qüestió de la jerarquia ha estat estudiada per Joan Marsal —i encara que el seu estudi està referit al Codi de successions, considero que les seves conclusions continuen sent vàlides, atès que aquest aspecte no ha canviat amb l'entrada en vigor del llibre IV—, el qual conclou que aquesta

jerarquia és important en la compatibilitat entre la successió i la liquidació quan aquestes no s'ordenen alhora, sinó en instruments diferents. En virtut d'aquesta jerarquia, si hi ha un heretament, la liquidació només serà possible si s'ordena en heretament o en un codicil posterior.

En el seu mateix treball, el professor Marsal afegeix que «la jerarquia hauria d'ésser impermeable si no se la vol convertir en il·lusòria». Així, una vegada produïda la successió regida un fonament successori no és possible ordenar-la per un altre de rang inferior.

Segon: Capítol I, Secció primera (Disposicions generals)

N'assenyalaré els trets següents, que considero els més importants:

A) Tot i que l'àmbit subjectiu dels pactes continua sent el familiar (en un sentit molt més ampli), els pactes successoris es desvinculen del fet matrimonial i de les capitulacions matrimonials, i desapareixen les limitacions que imposava l'article 67 del Codi de successions.

B) Els pactes successoris amplien els intervinents, que ja no queden restringits a la família estricta, sinó que poden intervenir-hi els parents per consanguinitat o afinitat dels atorgants en línia directa sense limitació de grau i, fins i tot, els parents del cònjuge de l'atorgant, també per consanguinitat o afinitat, però només en línia directa i fins al segon grau (art. 431-2). Podrà aduir-se que el legislador hauria pogut no establir cap limitació i permetre'n l'atorgament entre estranys, però com diu en el mateix preàmbul «...el llibre quart ha optat per una solució intermèdia prudent». Aquesta regla té en compte el risc més elevat dels contractes successoris entre no familiars.

C) En els pactes successoris, dues o més persones poden convenir la successió de qualsevol d'elles mitjançant la institució d'un o més hereus, però també a la disposició d'atribucions a títol particular. A més, els beneficiaris poden ser-ne els atorgants, però també tercers (art. 431-1.2).

Darrerament, el professor Egea han coincidit a assenyalar que si bé la regulació dels pactes successoris exclou la possibilitat que en el seu atorgament hi participin tercers —fins al punt que la seva participació comportaria la nul·litat dels pactes—, la Llei permet que aquests tercers puguin ser afavorits pels pactes, tot i que, en paraules de Joan Egea, «... els tercers no adquireixen cap dret fins a la mort del causant i no es poden aplicar tampoc les regles que, per al contracte a favor de tercer, conté l'article 1257.2 del Codi civil espanyol, ja que, en els pactes successoris, preval la naturalesa de negoci mortis causa [...] Tan sols un cop mort el

causant i amb la seva acceptació prèvia, el tercer passarà a succeir-lo a títol universal o particular, segons escaigui».

És a dir que, atès que el tercer beneficiari no és part del pacte, no adquireix cap dret fins a la mort del causant i la disposició a favor seu podria ser revocada en qualsevol moment pels atorgants del pacte. És per això que sorprèn que l'article 431-6.1 permeti que a aquest tercer, insisteixo, que no adquireix cap dret, se li puguin imposar càrregues.

D) El tipus bàsic és el d'un negoci *mortis causa*, amb causa gratuïta, que l'eventualitat de càrregues, modes o limitacions no desvirtua, atès que no comporten contraprestacions en un sentit contractual.

Aquest assumpte ha estat un dels principals objectes del treball recent del professor Joan Egea, publicat fa poc per la Revista jurídica de Catalunya (número 1 de 2009). Per a aquest autor: «Són [els pactes] un negoci unilateral perquè no es fonamenten en l'estructura pròpia dels contractes que comporten relacions obligatòries recíproques».

Les càrregues com per exemple tenir cura del causant no són contraprestacions i el seu incompliment podria, en tot cas, permetre la revocació unilateral del pacte (vegeu l'article 431-14-1), però no exigir-ne el compliment.

El llibre IV configura la successió contractual a la manera d'un negoci gratuït, sense que el beneficiari hagi de fer res a canvi. Així, en conseqüència, el règim del pacte successori exclou que calgui recórrer a l'aplicació de les normes generals dels contractes.

E) En els pactes successoris hom pot fer constar la finalitat que es pretén assolir amb el pacte i s'haurà de fer constar si la finalitat pretesa té un caràcter determinant (vegeu l'article 436-1 apartat primer). Aquest matís em sembla prou important i cal posar-lo en relació amb les causes de revocació per voluntat unilateral; concretament, vegeu l'article 431-14 apartats c i d. Igualment, aquesta qüestió serà important pel que fa a la interpretació dels contractes successoris.

E.a) Si hem d'assenyalar alguna característica que defineixi els pactes successoris, aquesta és, sens dubte, la seva irrevocabilitat, que té com a conseqüències principals limitar la llibertat de testar i de disposar sobre els béns objecte del pacte. Per tant, cal considerar la seva ineficàcia per revocació, entesa com la possibilitat d'actuar unilateralment una de les parts, com a excepcional, només possible en aquells casos expressament establerts per la Llei. En aquest punt, hi hauria causa de revocació

unilateral quan per part del causant de la successió contractual es considerés que:

- a) 431-14.c: Es dóna la impossibilitat de compliment de les finalitats determinants del pacte. Si no es diu res en els pactes, la valoració de la concurrència de la circumstància que faculta la revocació unilateral correspondrà al causant. Joan Egea assenyala que «...si la revocació del pacte o de la disposició comporta un enriquiment per a la part que revoca, com a conseqüència que l'afavorit ha complert les càrregues o les obligacions que se li havien imposat per tal d'assolir la finalitat determinant del pacte, i el compliment d'aquesta finalitat ha esdevingut impossible o les circumstàncies han canviat de forma substancial, sobrevinguda o imprevisible, l'afavorit pot exigir una compensació» (art. 431-16.2).
- b) 431-14.d: L'esdeveniment d'un canvi substancial, sobrevingut i previsible de les circumstàncies que van constituir el fonament del pacte successori faculta també de la mateixa manera que en el supòsit anterior a la revocació unilateral del pacte successori.

En ambdós casos —apartats c i d de l'article 431-14—, l'apreciació de la causa de revocació correspon al causant i, com ja hem dit, l'afavorit pot exigir una compensació si la revocació comporta un enriquiment injust de la part que revoca. Igualment, si la revocació deixa sense efecte un pacte successori que va comportar la transmissió de béns de present es produeixen els efectes propis de la revocació de donacions (art. 431-16).

E.b) Pel que fa a la interpretació dels contractes successoris direm que, tot i que la Llei no incorpora cap regla d'interpretació, hem d'entendre que hi són aplicables les normes generals d'interpretació dels contractes establertes en l'article 1281 i següents del Codi civil espanyol i els concordants. En aquest sentit, tindrà una importància especial, en seu d'interpretació, tenir en compte els actes coetanis i també els posteriors al pacte per tal d'establir la vertadera voluntat de les parts.

Un cop vistos els apartats immediatament anteriors, convindria pararse en aquest punt per tal de reflexionar sobre la importància que pot tenir el fet que considerem essencial en redactar els pactes successoris que aquests continguin una primera part (antecedents), en la qual de manera expressa i detallada s'assenyalin els interessos en joc i la finalitat principal del pacte, i que en les clàusules es detallin àmpliament els drets i les obligacions, principals i accessòries, de les parts tot indicant-ne la importància en relació amb la finalitat principal i les conseqüències del seu incompliment. Aquest tipus de redactat —de model anglosaxó, si se'm permet de dir-ho així— ens ajudarà de moltes maneres: a interpretar

els pactes adequadament en cas de conflicte, a poder fer-ne constar l'existència en el Registre Mercantil o de la Propietat, quan la finalitat és el manteniment o la continuïtat d'una empresa familiar (art. 431-8 apt. 4t), o per poder revocar el pacte sobre la base de les causes de l'article 431-14 apartats c i d.

No oblidem tampoc el principi general de llibertat civil que regeix l'ordenament civil català (art. 111-6), que cal relacionar amb els articles 431-17 i 431-21 i, en general, la possibilitat d'establir mitjançant un pacte una causa de revocació específica.

A més a més, com ja hem dit, moltes vegades el pacte successori va acompanyat d'altres documents que li són complementaris i, posat el cas d'incompliment o d'haver-hi problemes en la seva aplicació i/o interpretació, necessitarem acudir al pacte successori —document principal— per esbrinar-ne el fil conductor que dona sentit al conjunt.

F) Invalidesa i eficàcia. Si bé per raons de coherència ja hem tractat en l'apartat immediatament anterior una part d'aquesta matèria ens referirem ara a la resta, tot seguint el fil de la Llei.

Com ja hem dit, en principi, els pactes successoris són irrevocables, que és l'única manera de donar a les parts contractants la seguretat necessària. De tota manera, atesa la seva naturalesa contractual, les causes de revocació, modificació, resolució o nul·litat ja no són només les que provenen de la dogmàtica successòria, sinó també de les donacions i dels contractes.

En aquest punt, considero adequat seguir la mateixa sistemàtica que el professor Egea en el seu recent Nou règim jurídic de la successió contractual (op. cit.).

F.a) La nul·litat

Són nuls de ple dret els pactes següents:

- a) Els que no es corresponen amb cap dels tipus establerts en el Codi (vegeu l'article 431-9.1).

Efectivament, tot i la seva nova regulació, l'article 411-7 manté el principi prohibitiu dels pactes:

«Són nuls els contractes o pactes sobre la successió no oberta, llevat dels que admet aquest Codi.»

En aquest mateix sentit, l'article 431-5.2 prohibeix els pactes de no succeir i els de renúncia a l'herència no deferida.

- b) Els atorgats per persones no legitimades (articles 431-2 i 451-26, per al cas de renúncia a la llegítima).
- c) Els atorgats sense observar els requisits de forma (art. 431-7 i 451-24.2).

Són anul·lables:

- a) Els pactes atorgats per persones a les quals manca la capacitat necessària per al seu atorgament.

L'acció d'impugnació té un termini de caducitat de quatre anys i només pot exercir-la qui l'ha patit. L'afavorit pel pacte només al·legarà la pròpia incapacitat o afectació per un vici de la voluntat si amb el pacte assumeix alguna càrrega excessivament onerosa que considera que no ha de complir. Encara que, assenyala el professor Egea, «fins i tot en aquest cas, el més probable és que tampoc no la impugni, ja que no sent la càrrega susceptible d'execució forçosa, n'hi haurà prou amb esperar a veure si el disponent revoca o no el pacte per incompliment de càrregues».

- b) Els pactes atorgats amb la concurrència d'algun vici del consentiment (vegeu els articles 439-9.1 i 439-9.2).

L'acció caduca als quatre anys, comptats des que el vici desapareix i, si és per error, des de l'atorgament.

L'article 439-9.2 només considera rellevant l'error que afecta la persona, l'objecte i la finalitat o els motius i, en aquest darrer cas, només si és excusable i ha resultat determinant per a l'atorgament del pacte.

Destaquem que els pactes no es poden impugnar en cap cas per causa de preterició ni revocar per supervivència o superveniència de fills, això sens perjudici del dret dels legitimaris. (En aquest sentit l'article 431-9 apartat tercer del llibre IV és coincident amb el que regulaven l'article 70 paràgraf 2n. del Codi de successions i l'article 66, també paràgraf 2n., de la Compilació).

F.b) Atès el seu caràcter contractual, el llibre IV considera la possibilitat de la resolució i la modificació dels pactes (art. 431-12).

La modificació de mutu acord serà possible sempre que hi intervinguin els mateixos atorgants del pacte i compleixin els requisits formals i de capacitat legalment establerts.

F.c) També és possible la seva revocació unilateral (vegeu l'article 431-14), que ja hem comentat anteriorment, però està restringida a supòsits molt concrets i els seus efectes són limitats. En aquest sentit, cal esmentar la

possibilitat de revocació per indignitat successòria regulada per l'article 431-13.

A més a més, s'exigeix la notificació fefaent a les altres parts i amb els efectes i requisits que disposa l'article 431-15.

F.d) L'article 431 apartats primer i segon regula les conseqüències de les crisis matrimonials o de convivència. La crisi matrimonial d'un dels atorgants no afectarà el pacte successori, llevat de pacte en contrari, o llevat que s'hagi fet una atribució a favor del cònjuge o convivent (o dels seus parents) que no s'hauria fet si no hagués estat per raó del matrimoni o de la convivència. Atès aquest cas, estarem parlant d'ineficàcia sobrevinguda de la disposició feta a favor de la persona amb la qual, posteriorment, estarem en situació de crisi.

F.e) Revocació per incompliment de càrregues

Com ja hem vist, mitjançant el pacte successori pot gravar-se l'afavorit amb càrregues que en cap cas comporten una contraprestació, en el sentit contractual del terme. L'incompliment d'aquestes càrregues no dóna dret a la reclamació judicial del seu compliment, però sí que possibilita la revocació del pacte per aquesta causa (431-14.1 b).

G) El contingut dels pactes successoris pot ser tan ampli com el d'un testament (art. 431-5) i contenir totes aquelles disposicions legítimes i lícites sense limitacions. Dit això, el que no hi pot haver són els anomenats pactes de *non succedendo*, que l'article 431-5.2 admet de manera molt restringida. Concretament, l'article 451-26.2 estableix la nul·litat dels actes unilaterals, i les estipulacions o contractes de qualsevol tipus atorgats abans de la mort del causant i que impliquin la renúncia al dret de llegítima o que en perjudiquin el contingut, llevat de les excepcions del mateix article.

Els pactes successoris no poden contenir disposicions d'última voluntat (art. 431-7.1).

H) La publicitat dels pactes successoris i el protocol familiar

Com ja hem dit, un dels objectius principals de la nova Llei és de proveir la societat d'una regulació ajustada a les necessitats que genera la transmissió intergeneracional de l'empresa familiar. De manera expressa, que no exclusiva, la Llei pretén donar cobertura legal i publicitat als pactes als quals arribin els implicats en el «manteniment i continuïtat d'una empresa familiar»; és a dir, els protocols familiars. Des d'aquest punt de vista, la nova regulació faculta tant que en un contracte successori puguin incloure's pactes relatius a la transmissió de l'empresa familiar, a

més d'altres regulacions, com que el pacte successori tingui precisament com a finalitat el manteniment i continuïtat d'una empresa familiar o que qualsevol protocol contingui algun pacte successori necessari per a aquestes esmentades continuïtat i manteniment.

La publicitat dels pactes és regulada per l'article 431-8.

H.a) Registre Mercantil. En aquest sentit, l'apartat quart de l'article 431-8 fa referència als pactes successoris i a la seva constància en el Registre Mercantil de «la mateixa manera» que els protocols familiars quan els pactes tinguin com a finalitat el manteniment i la continuïtat d'una empresa familiar. Aquesta redacció deixa establertes dues categories diferents: d'una banda, els pactes successoris que tinguin com a finalitat el manteniment i la continuïtat d'una empresa familiar; de l'altra, els protocols familiars, tot i que podran tenir constància en el Registre Mercantil de la mateixa manera. Entenem que en ambdós casos, protocols i pactes successoris, l'accés al Registre fa referència als aspectes mercantils que són propis d'aquest Registre.

Arribats en aquest punt, cal esmentar la publicitat del protocol familiar que regula el RD 171/2007, de 9 de febrer (referida al Registre Mercantil). Encara que considero que és un aspecte imminentment mercantil, no voldria deixar de comentar-lo breument.

Cal assenyalar que, paradoxalment, el RD estableix que el protocol familiar com a tal no té accés al Registre i això pels principis de tipicitat i inclusió registral. A més a més, s'ha de tenir en compte que, en virtut de la Llei de protecció de dades personals, també queden exclosos de la publicitat registral els pactes que constitueixin el règim personal, és a dir, no patrimonial, de la família.

Tot i això, el RD estableix tres maneres en què el Registre pot publicar el protocol:

- a) La simple constància de la seva existència amb informació del lloc web de l'empresa per tal d'accedir al seu contingut.
- b) El dipòsit del protocol, o part d'ell, com a part de la documentació que acompanya el dipòsit anual de comptes.
- c) La inscripció d'un acord adoptat de conformitat amb el protocol familiar.

En tot cas, la publicitat dels protocols familiars és absolutament voluntària i, en aquest camp, ens movem en l'àmbit de l'autoregulació i la transparència.

Cal fer notar que, tot i el RD 171/2007 i la remissió que fa l'apartat quart de l'article 431-8, ara per ara no hi ha una norma legal que permeti la inscripció directa del protocol familiar en el Registre Mercantil.

H.a*) Una referència breu als heretaments. En aquest punt (publicitat dels pactes successoris i la seva relació amb els protocols familiars) farem un salt a la secció següent de la Llei per anar a la part relativa als heretaments per tal de referir-nos a l'article 432-25, que parla específicament dels heretaments en aquells casos en què «si la finalitat de l'heretament és el manteniment o la continuïtat d'una empresa familiar o d'un establiment professional es pot convenir que llur transmissió onerosa, o de les accions o participacions socials que la representin, i també la renúncia al dret de subscripció preferent, s'hagi de fer amb el consentiment exprés de la persona instituïda si és atorgant del pacte successori, o de tercers. També es poden establir normes sobre l'administració de l'empresa o establiment per l'heretant o l'hereu, que es poden incloure en els estatuts socials de l'empresa familiar i publicar en el Registre Mercantil».

H.b) Registre d'Actes de Darrera Voluntat

Al seu torn, l'article 431-8 apartat primer estableix el seu registre en el Registre d'Actes de Darrera Voluntat.

H.c) Registre de la Propietat

Igualment, l'apartat següent, 431-8.2, estableix que «els heretaments i les atribucions ordenades en pacte successori es poden fer constar en el Registre de la Propietat en vida del causant, per mitjà de nota al marge de la inscripció dels béns immobles inclosos en l'heretament i que no hagin estat transmesos de present o dels béns immobles que siguin objecte d'una atribució particular».

Aquest accés al Registre de la Propietat dels pactes successoris es fonamenta en el fet que, ja des del moment del seu atorgament, els pactes comporten una modificació de transcendència real sobre les facultats dispositives del causant sobre aquell determinat bé.

L'article 431-8.2 incorpora la novetat d'establir un règim específic de publicitat registral respecte dels béns immobles objecte de pacte successori. Parteix de la base que els béns pertanyen encara al causant, però troba en la fórmula de la «nota al marge» la manera d'acreditar que s'ha produït una modificació en la posició del dret inscrit. La nota, a diferència de la inscripció, no acredita ni pot acreditar tota sola la transferència del domini o de drets, però afecta, això sí, el dret inscrit i informa els tercers d'una modificació en la seva posició jurídica.

I) La capacitat per atorgar un pacte successori és la capacitat d'obrar plena (art. 431-4). Ara bé, per a l'afavorit, si no està gravat amb cap càrrega, n'hi ha prou amb la capacitat natural, atès que el pacte no pot perjudicar-lo i només vincula el causant.

Amb relació a la possibilitat d'instituir com a beneficiari d'un pacte un no nascut, el professor Egea assenyala que «per afavorir un no concebut cal que el causant convingui el pacte successori amb alguna de les persones de l'article 431-2 (relatiu als atorgants) i que s'atorgui a favor d'aquest no concebut que es considerarà un tercer i, per tant, subjecte al règim de l'article 431-3». És a dir, que no adquirirà cap dret fins al moment de la mort del causant i el pacte a favor seu esdevindrà ineficax si premor al causant, llevat que el pacte disposi una altra cosa.

Pel que fa al tercer afavorit que no és part del pacte, la seva capacitat es regirà per les normes generals sobre acceptació i repudiació de l'herència (art. 461-9).

J) Forma. Els pactes successoris són un negoci jurídic formal i han d'atorgar-se en escriptura pública que ja no cal que sigui de capítols matrimonials.

Tercer: Capítol I, Secció segona (els heretaments)

1. El concepte d'heretament que estableix l'article 431-18, mantenint la tradició del dret històric, és continuista amb els de la Compilació i el Codi de successions: confereix a la persona instituïda la qualitat irrevocable d'hereu, així com el caràcter inalienable i inembargable de la condició d'hereu (vegeu el contingut de l'article 71 del Codi de successions i el 75 de la Compilació). Tot i aquest caràcter continuista, és rellevant com a novetat de l'esmentat article 431-18 l'expressió heretament o pacte successori d'institució d'hereu.

La configuració de l'heretament com a fonament successori té com una de les seves conseqüències principals la seva vocació d'universalitat en la successió del causant i es concreta, per exemple, en el que estableix l'article 431-28, apartats segon i tercer, ambdós en el sentit que els béns exclosos de l'heretament, en morir el causant, s'incorporen a aquest.

2. La irrevocabilitat de la institució d'hereu feta en heretament, expressament mencionada per l'article 431-18, té una sèrie de conseqüències que són coherents amb la solidesa jurídica de la institució, la qual cosa provoca que, encara que l'hereu no adquireixi els béns fins a la mort del causant, sí que se li reconeix una certa titularitat de drets. En aquest punt,

ens convindrà distingir entre la posició jurídica de l'atorgat (futur causant) i la de l'afavorit. Per a uns i altres l'heretament causarà efectes des del moment mateix del seu atorgament. En aquest sentit:

A) Per a l'heretant, la limitació de disposar dels seus béns a títol gratuït sense el consentiment exprés de l'hereu (art. 431-25 i 431-26). A títol oneros, en general, no opera aquesta limitació, tret que s'hagi convingut una altra cosa, i en el supòsit de l'article 431-25 apartat segon, que disposa que en els heretaments instituïts amb la finalitat d'assegurar el manteniment o la continuïtat d'una empresa familiar o d'un establiment professional, es pot convenir que llur transmissió onerosa, o la de les accions o participacions socials que la representin, així com la renúncia del dret de subscripció preferent, s'hagi de fer amb el consentiment exprés de la persona instituïda, si és atorgant del pacte successori, o de tercers.

En aquest mateix context, el professor Egea assenyala i desenvolupa la possibilitat de limitar en el mateix pacte els actes de disposició a títol oneros que afectin l'empresa, les accions i participacions socials, així com fixar regles sobre l'estructura i composició de l'òrgan d'administració. Trobem aquesta previsió en l'article 431-25.2 per als casos en què l'heretament té com a finalitat el manteniment i la continuïtat de l'empresa familiar.

L'hereu que era descendent del causant i premor a aquest deixant descendents transmet a aquests el seu dret (art. 431-24); altrament, l'heretament esdevé ineficaç.

B) Per a l'heretat, l'hereu futur, si bé en vida de l'heretant no és titular d'un dret subjectiu complet, sí que ho és d'un dret eventual, des del mateix moment de l'atorgament del pacte i en vida de l'heretant. Aquest dret eventual confereix a l'heretant certs drets com el d'impugnar els actes que consideri fets en perjudici del seu heretament (art. 431-25 apt. 4t) o poder obtenir la menció d'aquest en el Registre de la Propietat.

En el cas que l'afavorit pel pacte sigui un tercer, aquest, durant la vida del causant, té només una simple expectativa de dret i no pot fer res per garantir l'efectivitat de la institució o de l'atribució particular.

L'article 431-28 estableix que, un cop mort l'heretant, l'hereu no pot repudiar l'herència llevat que es tracti d'una persona no atorgant del pacte.

C) Afectant la posició jurídica d'uns i altres, la possible reversió de l'heretament rep en el nou llibre IV un tractament restrictiu perquè constitueix una excepció al principi general d'irrevocabilitat.

Així i tot:

C.1) S'admet el pacte reversional.

C.2) El pacte reversional no impedeix de reclamar les llegítimes.

C.3) El dret a exercir el pacte de reversió no s'estén als hereus de l'heretant.

C.4) L'heretant pot deixar sense efecte en qualsevol moment el pacte reversional (en escriptura pública).

3. Es mantenen les classes tradicionals d'heretament

A) Simples (art. 431-19). Atribueix a l'heretant la qualitat d'hereu i no perd aquest caràcter encara que hi hagi donació de present de béns concrets.

Aquest conferiment en vida només es produeix si la persona afavorida és també atorgant del pacte successori, ja que, si no ho és, no l'arribarà a assolir fins a la mort del causant i després d'acceptar l'herència. El seu règim, que ja hem vist abans, serà el del tercer afavorit.

B) Cumulatiu (art. 43-9). És aquell pacte successori que, a més de conferir la qualitat d'hereu, comporta l'atribució en aquell moment de tots els béns presents, encara que en quedin exclosos béns concrets. Plantegen com a qüestió principal el fet que, en fer l'heretant transmissió de present de béns a l'hereu, cal preveure la possible afectació d'aquests béns pels deutes de l'heretant. La Llei fa distinció entre els deutes contrets abans o després de l'atorgament de l'heretament. En tot cas, fins a la mort de l'heretant no hi ha confusió de patrimonis amb el de l'hereu, que, a més a més, si li convé pot acollir-se al benefici d'inventari (vegeu l'article 431-26). Des d'una altra perspectiva, pot pactar-se la possibilitat que l'heretant pugui reservar-se el poder de disposició sobre els béns transmesos de present, amb més o menys límits (ex. en cas de necessitat).

C) Mutuals. Aquesta figura prové del dret alemany i fou incorporada com a novetat per la Compilació. Possibilita que els cònjuges puguin instituir-se recíprocament i irrevocable hereus en capítols matrimonials. Actualment, superada la restricció als cònjuges, significa la institució recíproca d'hereu entre qualsevol de les persones a les quals fa referència l'article 431-2 a favor del que sobrevisqui. També pot pactar-se el destí dels béns sobrants en morir el sobrevivent a elecció d'aquest o d'un tercer, d'acord amb els articles 424-1 al 424-4.

D) Preventius. Són una excepció, atès que es configuren com a essencialment revocables. Tot i això, una de les novetats que incorpora el nou llibre IV és

la d'exigir que la revocació hagi de notificar-se notarialment (vegeu l'article 431-21 apartat segon). Tal com diu el preàmbul, l'heretament preventiu ha estat pensat per conferir a aquesta classe de pactes la funcionalitat pròpia dels testaments mancomunats.

4. En tot cas, l'heretant pot reservar-se part dels seus béns per disposar-ne lliurement per qualsevol títol o per pagar les lligítimes (art. 431-22).

Quart: Capítol I, Secció tercera (Pactes successoris d'atribució particular)

Aquesta és una de les novetats del llibre IV que estableix l'article 431-1 i que desenvolupen els articles 431-29 i 431-30, i que troben el seu antecedent en el nostre dret en les compres amb pacte de supervivència.

La seva regulació és breu perquè els són aplicables les disposicions generals de la secció primera i per la remissió expressa de l'article 431-30 apartat cinquè a les «normes que regulen els llegats en allò en què siguin compatibles amb llur naturalesa irrevocable».

Per a la resta:

a) En pactes successoris poden convenir-se atribucions particulars irrevocables a favor dels atorgants o de tercers. Aquestes atribucions poden fer-se amb caràcter preventiu (art. 431-29).

b) Amb relació als béns objecte d'atribució, la facultat de disposició del causant queda limitada, tret que hi hagi consentiment exprés de l'afavorit (art. 431-30 apt. 1r).

c) L'afavorit té accions de defensa del seu dret contra l'hereu (art. 431-30 apt. 2n). En morir el causant, l'afavorit pot prendre possessió dels béns per ell mateix i amb independència que l'hereu accepti o no l'herència (art. 431-30 apt. 4t).

d) L'article 431-30 apartat tercer estableix que «en cas de premoriència de l'afavorit, s'aplica el 431-24 apt. 1r», que determina la ineficàcia de la disposició, tret de pacte en contrari.

Cinquè. Capítol II (Les donacions per causa de mort)

1. La seva ubicació sistemàtica

Tot i les diferències entre les donacions per causa de mort, els heretaments i la successió contractual, el legislador ha decidit la seva col·locació sistemàtica dintre del mateix títol III. Aquesta decisió pot sorprendre atès

que fins ara la dogmàtica les considerava un model d'adquisició dels drets reals i que el Codi de successions les havia ubicat al final de tot, als articles 392 al 396, després de les reserves i abans de les disposicions finals, en el títol VI. Encara abans, la Compilació de l'any 1960 les regulava en els seus articles 245 al 247, ubicades entre la successió testada i la intestada.

Aquests dubtes sobre la seva col·locació els reflecteix el preàmbul del Codi de successions, que les qualifica d'«institució especial». Sobre aquesta qüestió, el llibre IV no ens dóna gaires pistes: en l'apartat I del preàmbul (principis i sistemàtica) es limita a anunciar, com de passada, la seva ubicació dintre del nou títol III. Del final de l'apartat IV del preàmbul sembla deduir-se que els heretaments i les atribucions particulars tenen en comú amb les donacions, i d'aquí la seva ubicació en el nou Codi, precisament, aquesta nota de possibilitar l'atribució particular de béns i drets. Així, podríem dir que unes i altres comparteixen certs caràcters de les donacions, però s'assimilen en altres aspectes als llegats (vegeu l'article 392 del CS).

La doctora Lauroba assenyala que aquestes diferències en la seva ubicació responen a l'evolució que ha anat fent la discussió sobre la naturalesa jurídica de les donacions per causa de mort durant el decurs del temps. Tot un clàssic!

2. Els trets fonamentals

Primer. Les donacions per causa de mort són un negoci entre vius de caràcter dispositiu i de darrera voluntat. En canvi, el testament, les memòries testamentàries i els codicils són actes de destinació.

Segon. La mort no és un element accidental, sinó un pressupòsit d'eficàcia. En morir el donant, i no abans, per causa de la seva voluntat, es produeix la transmissió de la titularitat.

L'article 432-1.3 diu:

«La transmissió de la propietat de la cosa donada se supedita al fet que la donació sigui definitivament ferma...»

Per això, si el donant premor al donatari, la donació esdevé ineficaç (art. 432-5.d).

Tercer. La mort només pot ser la pròpia del donant.

Quart. Les donacions per causa de mort es caracteritzen perquè són essencialment revocables encara que el donatari l'hagi acceptada. I això és perquè, com ja hem dit, són negocis jurídics de darrera voluntat que poden ser modificats i substituïts per una nova darrera voluntat. Aquesta darrera

voluntat revocària pot expressar-se de manera tàcita; per exemple, si aliena o llega els béns donats (vegeu l'article 432-5.b).

Cinquè. Per tant, fins a la mort del donant, el títol adquisitiu del donatari no és ferm (art. 432-3). I, en conseqüència, i a contrari sensu, hom entén que no és fins que mort el donant —el pressupòsit d'eficàcia— que la donació passa a ser «definitivament ferma».

La conseqüència d'aquest caràcter revocable és que fins a la mort del causant el donatari no adquireix cap dret ni cap expectativa. Per això, en seu de donacions per causa de mort, no hi ha l'equivalent de l'article 431-30 relatiu als «efectes de les atribucions particulars», perquè en les donacions per causa de mort no hi ha cap efecte fins a la mort del causant.

En aquest punt, cal fer referència a la discussió doctrinal sobre si el règim de les donacions atorgades amb la condició suspensiva que el donatari sobrevisqui al donant —article 432-1.2 i també 393 del Codi de successions— és un assumpte de dret imperatiu o dispositiu i les conseqüències d'una posició i altra.

L'article 432-1.2 diu: «Les donacions atorgades sota la condició suspensiva que el donatari sobrevisqui al donant tenen el caràcter de donacions per causa de mort i estan subjectes al règim jurídic d'aquestes, sens perjudici de les disposicions en matèria de pactes successoris».

En el mateix sentit, l'article 393 del Codi de successions diu: «Les donacions atorgades sota la condició suspensiva de sobreviure el donatari al donant tenen el caràcter de donacions per causa de mort, i estan subjectes al règim d'aquestes, sens perjudici de les disposicions en matèria d'heretaments».

En aquest cas, ambdues regulacions coincideixen a establir que «les donacions atorgades sota la condició suspensiva de sobreviure al donant tenen el caràcter de donacions per causa de mort i estan subjectes al règim d'aquestes», però una cosa és que tinguin el mateix caràcter i una altra de diferent que siguin la mateixa cosa.

En aquest punt, recentment, Joan Marsal, en comentar la Resolució de 18 d'abril de 2008 de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques, destaca que aquesta assimilació legal no és compartida per un sector important de la doctrina, que considera que «l'article 393 del CS (i l'actual 432-1.2) atribueixen el caràcter de donació per causa de mort al que en realitat és una donació entre vius amb eficàcia post mortem, sense aquesta assimilació legal aquestes donacions serien irrevocables».

Aquesta qüestió és de gran transcendència perquè, si no fos que els articles esmentats n'ordenen la subjecció al règim de les donacions per causa de

mort, tindrien la condició d'irrevocables i, per exemple, podrien tenir accés al Registre de la Propietat.

Des d'aquest punt de partida, el professor Marsal es pregunta si l'article 393 del CS i l'actual 432-1.2 tenen un caràcter imperatiu o, al contrari, les parts atorgants de la donació podrien establir de comú acord la irrevocabilitat d'una donació atorgada sota la condició suspensiva de sobreviure al donant i, com a conseqüència d'aquest pacte, que aquesta donació tingués accés, de la manera establerta per la Llei (ara per nota al marge), al Registre de la Propietat.

Una part de la doctrina (Garrido, acte resolutori del TSJC de 29 de juliol de 2003) entén que l'article 393 del CS té caràcter dispositiu, de manera que es podria atorgar una donació subjecta a la condició suspensiva de supervivència del donatari al donant que fos irrevocable «...pero para ello tiene que constar claramente que la voluntad de las partes es la de no someterse a la disciplina de las donaciones mortis causa».

I continua: «Si admitimos la posibilidad de convenir la irrevocabilidad de las donaciones mortis causa, nos encontramos con que el donatario adquiere un derecho desde el momento mismo de la donación (aunque sometido a la condición de sobrevivencia), derecho que tendría que tener acceso a los libros registrales».

Tanmateix, la RDGDEJ estableix que la norma de l'article 393 del CS (i l'actual 432-1.2) té caràcter imperatiu, i que, per tant, està fora de la capacitat d'autoregulació de les parts i, en conseqüència, «s'assimila necessàriament a la donació mortis causa».

Sisè. En morir el donant, una vegada ferma la donació, aquesta és independent del testament i les seves vicissituds (432-4.1) i el donatari fa seus els béns donats i «pot prendre per ell mateix la possessió, sense necessitat que l'hereu o el marmessor la hi lliuri».

En aquest mateix sentit, l'article 395.1 del Codi de successions deia que «en morir el donant el donatari fa seus els béns, independentment que l'hereu accepti l'herència i de la validesa o subsistència del testament del donant o de les seves disposicions».

I això perquè els béns objecte de donació per causa de mort no arriben a integrar la massa hereditària, sinó que tenen un règim independent i, per tant, segons la doctora Lauroba, «les vicissituds dels negocis mortis causa del donant (bàsicament el testament com a negoci de destinació del seu patrimoni) o l'actitud dels delats a l'herència li resulten aliens i irrelevants».

Com a conseqüència d'aquesta adquisició automàtica, independent de les vicissituds de la successió, en l'àmbit processal, el donatari estaria legitimat per exercitar l'interdicte d'adquirir la possessió.

Setè. L'article 432-2 del llibre IV i, en el mateix sentit, l'article 392 del CS prohibeixen que l'objecte de la donació sigui universal. La doctora Lauroba interpreta aquest concepte d'universalitat en el sentit que, com a negoci de caràcter dispositiu, la donació per causa de mort es limita a allò que es té ara; però respectant aquest condicionament, sí que podria abastar la universalitat dels béns del donant en el moment del seu atorgament.

Vuitè. Capacitat

El llibre IV i el CS comparteixen el mateix esquema (art. 432-3): la capacitat exigida al donant (capacitat per testar o majoria d'edat depenent del títol) és superior a la del donatari, que necessita només «capacitat per contractar».

La doctrina s'ha decantant per considerar que persones jurídiques poden ser donataris.

L'article 392 del Codi de successions regulava l'aplicació a les donacions per causa de mort de les normes relatives a la incapacitat per succeir (art. 147 CS) i a la indignitat (art. 11 CS).

Novè. Tant l'article 432-2 del llibre IV com l'article 392 del CS estableixen l'aplicació a les donacions per causa de mort de determinades normes dels llegats. Per a les qüestions que no queden subjectes expressament a la normativa reguladora dels llegats, l'article 432-2.2 remet a les normes de les donacions entre vius (igualment, en el Codi de successions).

3. Pactes successoris d'atribució particular i donacions per causa de mort. Resum de les diferències i elements comuns

Una vegada vistos els trets fonamentals de les donacions per causa de mort, s'escau tornar a dedicar un cert temps a establir el perquè de la seva ubicació sistemàtica en el llibre IV dintre del títol III, dedicat a la successió contractual, i just després dels pactes successoris d'atribució particular. Per començar cal dir que ambdós són substancialment diferents:

D'una banda, perquè la donació per causa de mort és un acte unilateral dispositiu, essencialment revocable, que necessita un altre acte unilateral de disposició, no per a la perfecció del negoci, sinó per fer possible l'adquisitiu en el donatari. Donació i acceptació de la donació són dos actes unilaterals que tenen la mort com a pressupòsit d'eficàcia.

Com ja hem vist, encara que s'hagi produït l'acceptació pel donatari, fins a la mort del donant el títol adquisitiu del donatari no és ferm i d'aquí el

seu caràcter essencialment revocable; així l'article 432-1 diu que «...sense que el donant quedi vinculat personalment per la donació» i el 432-1 apartat tercer diu que «la transmissió de la propietat de la cosa donada se supedita al fet que la donació sigui definitivament ferma». En definitiva, les donacions per causa de mort es configuren com a negocis post mortem.

En canvi, els pactes successoris d'atribució particular són irrevocables.

Precisament aquest tret diferencial, i essencial, és el que determina la diferència substancial entre la situació jurídica del beneficiari en el pacte successor (art. 431.30) —titular d'una expectativa de dret— i la del donatari, que, fins a la mort del causant, podem dir que no pot fer altra cosa que esperar la mort del causant, el qual, com ja hem vist, «...no resta vinculat personalment per la donació».

En segon lloc, la donació pot ordenar-se amb el lliurament immediat del bé donat sotmès a la condició de premoriència del donant o amb eficàcia a la mort del donant, mentre que els pactes successoris a títol particular només tindran eficàcia a partir de la mort.

Tot i les diferències, no podem deixar d'esmentar els trets comuns entre una institució i l'altra, que són, pensem, els que han portat el legislador a la seva ubicació actual. En ambdós casos, es tracta d'atribucions a títol particular fetes en vida dels atorgants i que tenen molt en comú amb els llegats i amb les donacions.

4. Una última consideració relativa a l'àmbit fiscal que palesa també les diferències entre ambdues institucions

Com que els pactes successoris no són considerats en el Codi civil espanyol, el més probable és que tampoc no figurin en la Llei i el Reglament de l'impost de successions. Atès el caràcter irrevocable de l'atribució, quan s'ha de pagar l'impost: en acceptar el pacte successor o en morir el causant, o bé hi ha un fraccionament entre els dos moments? Penso que fóra bo que es fes una consulta a la Direcció General de Tributs de la Generalitat abans de començar a aplicar la nova institució.

Contràriament, en la donació mortis causa no es produeix el fet imposable —l'adquisició del bé per part del donatari— fins a la mort del donant, que, com ja hem dit, constitueix el seu pressupòsit d'eficàcia. Fins aleshores, la donació «no és definitivament ferma» (art. 432-2).

V. BIBLIOGRAFIA

- DE CAMPS I ARBOIX, Joaquim. *Modernitat del Dret català*. Barcelona: Bosch, 1953.
- EGEA FERNÁNDEZ, Joan. «Protocolo Familiar y Pactos Sucesorios». *InDret*, juliol 2007.
- «El nou règim jurídic de la successió contractual». *RJC*, núm. 1, 2009, p. 9-58.
- KIPP, Theodor. *Tratado de Derecho civil. Derecho de sucesiones*. Barcelona: Bosch, 1976.
- LAUROBA LACASA, M. Elena. «Drets reals. Els modes d'adquirir-los». *Manual de Dret civil català*. Barcelona: Marcial Pons, 2003.
- MARSAL GUILLAMET, Joan. *El testament*. Barcelona: Departament de Justícia, 2000.
- «Els heretaments». *Manual de Dret civil català*. Barcelona: Marcial Pons, 2003.
- «Recursos governatius. Doctrina de la Direcció General de Dret i Entitats Jurídiques». *InDret*, 4/2008.
- PUIG I FERRIOL, Lluís; ROCA I TRÍAS, Encarna. *Institucions de Dret civil de Catalunya*. Barcelona: Bosch, 1984.
- *Institucions del Dret civil de Catalunya. Vol. III: Dret de successions*. València: Tirant lo Blanch, 2009.
- VICENT CHULIÀ, Francisco. «La publicidad del protocolo familiar». *RJC*, núm. 1, 2008.

